

РОЗДІЛ 1. ВОЛИНСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЙНИЦТВА

Валентина НАДОЛЬСЬКА (Луцьк)

РОЛЬ ВОЛИНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З МУЗЕЄЗНАВСТВА, ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВА

З часу свого створення у 1929 р. Волинський краєзнавчий музей був і залишається провідною інституцією культурного життя регіону. Виконуючи головні функції виявлення, збереження, дослідження та популяризації пам'яток, на кожному історичному етапі розвитку працівники музею постійно розширювали та урізноманітнювали коло своєї професійної діяльності, гнучко реагуючи на виклики часу та потреби суспільства.

На початку XXI ст. важливою складовою діяльності ВКМ стала співпраця з Волинським державним університетом імені Лесі Українки у підготовці фахівців галузі культури (здобувачів фаху «Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури» освітніх рівнів бакалавр, спеціаліст і магістр).

У зв'язку із відчутними змінами в політичному та духовному житті держави, зміною структури суспільних відносин, переходом до ринкової економіки, активізацією інтеграційних процесів, на рубежі XX–XXI ст. українське суспільство поставило особливі вимоги до подальшої професіоналізації у сфері культури. Потреба у фахівцях вищої кваліфікації, здатних на високому професійному рівні здійснювати діяльність з дослідження, музеєфікації пам'яток, їх експертизи; організації та ефективного проведення пам'яткоохоронної роботи, екскурсійної, лекційної, виставкової та аукціонної діяльності дала в знаки на регіональному рівні й активізувала зусилля низки вишів щодо відкриття у їх структурі відповідної спеціальності. Така робота була розгорнута на кафедрі археології та джерелознавства історичного факультету Волинського державного університету імені Лесі Українки. Підготовка ліцензійної справи вимагала укладання цілопакету документів, серед яких одними з найважливіших були навчальний план, освітньо-професійна програма, освітньо-кваліфікаційна характеристика, які встановлювали професійне призначення, кваліфікацію й умови використання фахівця з вищою освітою за даною спеціальністю; систему соціально-професійних задач; сукупність і рівень сформованості вмінь і знань, необхідних для розв'язання соціально-професійних задач; вимоги до атестації випускників. За відсутності державного стандарту підготовки спеціалістів такого профілю, нетривалого досвіду з їх навчання лише у двох закладах вищої освіти України (Харківський та Київський державні інститути культури), надзвичайно важливими для викладачів ВДУ імені Лесі Українки стали консультації та практичні рекомендації директора ВКМ А. М. Силюка щодо логіки та змістового наповнення навчального процесу, визначення первинних посад для випускників, потреб області у фахівцях даної спеціальності. Як директор музею А. М. Силук підтвердив готовність установи виступити у якості бази виробничих практик для студентів історичного факультету, а також до співпраці із професорсько-викладацьким складом факультету в науково-дослідній діяльності.

Все це загалом забезпечило успішність ліцензування університетом нової спеціальності. У 2006 р. вперше був здійснений набір студентів за спеціальністю «Музейна справа та охорона пам'яток історії і культури» у ВДУ імені Лесі Українки.¹ У березні 2008 р. в результаті реорганізації кафедри археології та джерелознавства на історичному факультеті створено кафедру документознавства і музейної справи, яку очолила д. і. н., проф. С. В. Гаврилюк.

Викладачі випускової кафедри сформували та постійно удосконалюють комплекс навчально-методичного забезпечення (систему навчальних курсів та виробничих практик, курсових, дипломних робіт, вимоги до абітурієнтів та студентів) для підготовки майбутніх кадрів у сфері українського музейництва і пам'яткоохоронної діяльності. З уваги на значний практичний досвід до роботи зі студентами були залучені й працівники ВКМ. У 2008/2013 навчальних роках на засадах сумісництва на кафедрі працював директор ВКМ А. М. Силук. Ним було розроблено низку нормативних і спеціальних курсів для студентів спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії і культури», які пройшли належну апробацію: Вступ до музеєзнавства, Науково-фондова робота музеїв, Експертиза пам'яток нумізматики, фалеристики, Експозиційна робота музеїв, Основи атрибуцій та експертизи пам'яток, Основи реставрації і консервації музейних предметів. У 2008/2017 навчальних роках для студентів-музейників ряд дисциплін

¹ У 2012 р. Волинський національний університет імені Лесі Українки перейменований на Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

було розроблено та прочитано заступником директора з наукової роботи ВКМ Є. І. Ковальчук (Волинська ікона, Реституція об'єктів культурної спадщини в Україні, Пам'ятки української культурної спадщини за кордоном, Історія музейної справи на Волині, Історія сакрального мистецтва, Профільні музеї та ін.) [1]. Така співпраця кафедри з музеєм дозволила забезпечити як теоретичну, так і практичну складові навчання майбутніх спеціалістів, стала корисною і для викладачів випускової кафедри.

Серед занять для першокурсників, які проводяться відразу на початку навчання – зустріч з директором ВКМ, під час якої закладаються підвалини для розуміння особливостей майбутньої професії, відбувається безпосереднє знайомство з досвідченим фахівцем, ознайомлювальні екскурсії (О. Г. Важатко, Л. М. Завада). Ця форма роботи стала традиційною.

Важливими для навчального процесу є лекції, які читаються музейними працівниками з метою висвітлення системи обліку, каталогізації та атрибуції музейних предметів (О. П. Корецька), особливостей збереження та популяризації у краєзнавчому музеї натуралій (завідувач відділу природи Волині Т. М. Тищенко), особливостей експозицій і виставкової діяльності художніх музеїв (завідувач Художнього музею м. Луцька З. М. Навроцька; завідувач Музею волинської ікони Т. М. Єлісєєва), форм роботи з різновіковою музейною аудиторією (завідувач Музею історії Луцького братства О. А. Бірюліна).

Значною є роль музею у забезпеченні практичної складової навчання студентів. На основі низки укладених між ВКМ та СНУ імені Лесі Українки договорів музей став базою організації виробничих практик для студентів. У його стінах для них проводяться й навчальні практики. Музейна практика для студентів є чудовим експериментальним майданчиком, на якому талановита молодь знайомиться зі специфікою роботи у різних відділах ВКМ та отримує можливість відчувати себе фахівцем з обраної спеціальності. Музейні працівники допомагають студентам закріпити та навчитися практично застосовувати теоретичні знання, отримані при вивченні навчальних дисциплін, а також самостійно застосовувати ці знання у робочій ситуації, удосконалювати практичні навички й уміння приймати самостійні рішення на конкретній ділянці роботи в реальних виробничих умовах при виконанні певних обов'язків. Практиканти вивчають діяльність ВКМ загалом та його конкретних відділів: їх історію, сучасний стан, структуру, штат, технічну базу, місце в системі інших аналогічних закладів, склад експозиції та фондів, організацію обслуговування.

Навчальні ж практики дозволяють студентам ознайомитися з організаційною структурою ВКМ, експозиційними та виставковими залами Художнього музею м. Луцька, Музею волинської ікони, Музею історії Луцького братства, Затурцівського меморіального музею В'ячеслава Липинського.

Студенти беруть участь у проведенні низки заходів ВКМ. Це не лише відкриття виставок, проведення зустрічей з цікавими людьми, презентацій, де вони є скоріше пасивними спостерігачами. В останні роки музей запрошує студентів спеціальності для реалізації інтерактивних заходів – майстер-класів, проведення Музейних посиденьок,² театралізованих дійств у рамках Ночі в музеї. Так сценарій театралізованого дійства «Під прицілом Клію – Луцьке братство» розроблявся і втілювався 18 травня 2018 р. Музеєм історії Луцького братства спільно з викладачами і студентами Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки [3]. Долучалися студенти й до проведення культурно-мистецької акції «Ніч у музеї. Тут живе історія...», яка 17 травня 2016 р. вперше відбулася у приміщенні ВКМ [3].

У музеї на основі певної групи предметів студенти апробують авторські навчальні екскурсії. Серед них, «Волинський іконопис» (організована студентами-музейниками VI курсу під керівництвом Ф. Д. Рябчикової, 4 квітня 2013 р.) [8], «Ой водили ми Куста від хати до хати...», організована для лучан студентами II і III курсів (6 червня 2017 р.) [7], навчальна екскурсія для учнів молодших класів пришкольного табору «Пролісок» ЗОШ № 3 м. Луцька «Чому і як навчали в Луцькій братській школі XVII ст.», проведена студентами III курсу (19 червня 2017 р.) під керівництвом Т. М. Трофімук-Кирилової та ін.

Студенти-музейники взяли участь у реалізації ще одного проекту, спрямованого на подальші зміни у діяльності ВКМ. З метою вивчення соціальної структури музейної аудиторії, рівня і динаміки затребуваності музею суспільством, попиту на музейний продукт (екскурсії, виставки, лекції, культурологічні заходи) під керівництвом заступника директора з наукової роботи ВКМ Є. Ковальчук у грудні 2011 р. студенти IV курсу спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» провели перше анкетне опитування потенційних відвідувачів. Було розроблено 14 форм анкет, у кожній 20 і більше запитань. Опитування проводилось серед різних груп населення (потенційних відвідувачів) у населених пунктах Волині (сільській місцевості і містах) [2, 73]. Узагальнення результатів дослідження виявило сучасні тенденції ставлення суспільства до музею, рівень готовності сприйняття ним музейного

² Новою формою презентації діяльності ВКМ відвідувачам стало започаткування у листопаді 2015 р. музейних посиденьок, головним завданням яких визначено надання слова музейним предметам, здатним оживити і наблизити певні події.

продукту, окреслило завдання подальшого розвитку музейної комунікації.

У свою чергу студенти запрошують наукових співробітників музею для реалізації власних проєктів. Наприклад, члени студентського наукового товариства «Музейон» (куратор Ф. Д. Рябчикова) обговорювали проблему сороміцького в народній культурі із завідувачем відділу етнографії та народних промислів ВКМ Л. А. Мірошниченко-Гусак (8 грудня 2015 р.) [4]. Про реставрацію Холмської ікони Божої Матері, роботу реставраторів члени «Музейону» дізналися 26 травня 2017 р. на зустрічі-практикумі з відомим художником-реставратором Анатолієм Квасюком.

Тісна співпраця кафедри та студентів з ВКМ реалізується ще в одному напрямі роботи, який є важливим, як для університету, так і для музею. Знайомство студентів з історією та фондами ВКМ часто слугує основою для визначення ними власних наукових зацікавлень, написання курсових, дипломних робіт, виконання магістерських проєктів, участі у конференціях, публікації наукових розвідок. Зважаючи на стан вітчизняної історіографії з проблем музейного будівництва, така робота студентів формує підвалини для написання повноцінної історії музейництва на Волині. Новизною та практичним значенням отриманих результатів відзначаються кваліфікаційні роботи, присвячені різним аспектам формування та діяльності ВКМ: «Розвиток музейної справи у Волинській області в 1991–2010-х роках» (Ю. В. Кальченко, 2011 р.), «Зібрання Галини Мельник-Лужинської у фондах ВКМ: формування, склад і використання» (Н. І. Патійчук, 2013 р.), «Російські стародруки XVIII століття у фондах Волинського краєзнавчого музею» (І. О. Семенюк, 2014 р.), «Музей історії Луцького братства: створення та розбудова» (Л. М. Більо, 2014 р.), «Затурцівський меморіальний музей Вячеслава Липинського: створення та розбудова» (А. В. Данилюк, 2015 р.), «Внесок Віри Комзюк в розбудову Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки» (Б. Г. Піскора, 2015 р.), «Трансформація музейної мережі у Волинській області (1991–2016 рр.)» (О. П. Мельничук, 2017 р.), «Робота з відвідувачами у музеях Волинської області (1991–2016 рр.)» (К. О. Якубенко, 2017 р.), «Внесок Наталії Пушкар у розвиток музейної справи і краєзнавства Волині» (І. В. Шкробот, 2017 р.), «Атрибуція та експертиза ікон Волинської школи іконопису» (М. В. Канецька, 2018 р.) та ін. У 2019 р. К. А. Корнійчук захистила магістерський проєкт «Стратегічний план розвитку Музею історії Луцького братства» [1]. Публікації студентів з названих тем сприяють уведенню до наукового вжитку матеріалів з фондів ВКМ.

Майбутні фахівці з музеєзнавства, пам'яткознавства мають можливість вивчати не лише музейні колекції. Для навчального процесу і наукової роботи студенти використовують також друковані видання, які систематично поповнюють бібліотеку ВКМ. Тому брак фахової літератури в інших книгосховищах міста не є таким відчутним. Актуальну для підготовки спеціалістів інформацію містять також випуски «Волинського музейного вісника». Його випуск у 2010 р. був ініційований ВКМ і підтриманий управлінням культури Волинської облдержадміністрації, кафедрою документознавства і музейної справи СНУ імені Лесі Українки. Видано 9 випусків вісника, які вміщують статті з історії та практики музейної та пам'яткоохоронної справи на Волині та в Україні. До першого випуску увійшли базові нормативно-правові акти незалежної України, які регулюють відносини у галузі музейництва та пам'яткоохоронної діяльності. Системна робота ВКМ щодо вивчення теорії і практики музеєзнавства і пам'яткознавства, представлена у випусках «Волинського музейного вісника», позитивно вирізняє музей серед інших вітчизняних установ.

Активізації наукової роботи студентів сприяють музейні круглі столи, проведення яких було започатковане ВКМ також у 2010 р. Щороку напередодні Міжнародного Дня музеїв на них обговорюються питання історії, теорії і практики музейної справи на Волині, форм і напрямів музейної комунікації, новітніх тенденцій у розвитку музейництва XXI ст. та ін.

Варто наголосити й на вагомому значенні у формуванні майбутніх фахівців веб-сайту «Музейний простір Волині» [5], який було створено Д. Мочкошем у 2011 р.³ У структурі ресурсу передбачені розділи з суто професійною інформацією, а також загальні відомості, що можуть зацікавити будь-кого, хто небайдужий до культурної спадщини краю. Меню сайту містить розділ «Галерея музеїв», в якому подано коротку інформацію про 45 музейних закладів області. Тут висвітлюються новини музейного життя, розміщуються наукові публікації про історію, діяльність музеїв Волині, видатних музейних працівників регіону. Цікаво структурований веб-сайт дозволяє привернути увагу до роботи установи, знайомить студентів з можливостями використання інтернет технологій у діяльності музею.

Проведений аналіз засвідчує вагому роль ВКМ на всіх етапах підготовки фахівців з музеєзнавства, пам'яткознавства у СНУ імені Лесі Українки. З іншого боку, поява нової спеціальності в університеті

³ За створення ресурсу у 2012 р. ВКМ отримав диплом лауреата VII Всеукраїнської акції «Музейна подія року», посівши третє місце серед найкращих подій музейного життя України

вплинула на розширення професійної діяльності працівників музею. Тісна співпраця кафедри документознавства і музейної справи з музеєм забезпечує об'єднання зусиль для реалізації завдань формування у випускників інтегрованих компетенцій з урахуванням стратегічних напрямів розвитку галузі, підвищення якості освіти. Сьогодні у музеї на різних посадах працюють випускники спеціальності О. Матейчук, О. Моренчук, О. Янюк, у музейних установах Волинської області – І. Костюк, Н. Патійчук. Вибір ними місця працевлаштування ще раз доводить значення ВКМ у роботі з студентською молоддю.

1. *Архів кафедри документознавства і музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.*

2. Ковальчук Є. І. *Культурно-освітня діяльність музейних закладів як складова музейної комунікації (за результатами соціологічних досліджень) // Волинський музейний вісник: Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель. Наук. зб. : Вип. 4. / упр-ня культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; / упоряд. А. Слюк, Є. Ковальчук. – Луцьк, 2012. – С. 73–76.*

3. *Міська атракція у Ніч з музеєм Луцького братства / Музейний простір Волині. URL: http://volyn-museum.com.ua/news/miska_atrakcija_u_nich_z_muzeem_luckogo_bratstva/ 2017-05-23-3279.*

4. *«Музейон» провів свій перший захід! / Музейний простір Волині. URL: http://volyn-museum.com.ua/news/muzejon_proviv_svij_pershij_zakhid/ 2015-12-10-2147.*

5. *Музейний простір Волині URL: <http://volyn-museum.com.ua/>.*

6. *Ніч у Волинському краєзнавчому музеї / Музейний простір Волині. URL: http://volyn-museum.com.ua/news/nich_u_volinskomu_kraeznavchomu_muzeji/ 2016-05-19-2523.*

7. *У Волинському краєзнавчому музеї студенти-музейники до дня Святої Трійці провели навчальну екскурсію «Ой водили ми куста від хати до хати...» / Музейний простір Волині. URL: http://volyn-museum.com.ua/news/u_volinskomu_kraeznavchomu_muzeji_studentsi_muzejniki_do_dnja_svjatoji_trijci_proveli_navchalnu_ekskursiju_oj_vodili_mi_kusta_vid_khati_do_khati/ 2017-06-06-3302.*

8. *У Музеї волинської ікони навчаються майбутні екскурсоводи / Музейний простір Волині. URL: http://volyn-majbutni-museum.com.ua/news/u_muzeji_volinskoji_ikoni_navchajutsja_ekskursovodi/ 2013-04-12-728.*